

Paweł Bykowski*

Młodzież gimnazjalna w dobie przemian cywilizacyjnych – problem więzi społecznych oraz zagrożenia dla jej rozwoju

Wstęp

Przemiany, które są charakterystycznym elementem otaczającej rzeczywistości politycznej, gospodarczej, społecznej czy kulturowej, wpływają na wszystkie badające segmenty życia polskiego społeczeństwa, wywierają swój wpływ we wszelkich obszarach, dotyczą także, a może przede wszystkim, młodzieży.

Dla wszystkich nauk społecznych przemiany te stały się wyznacznikiem i motywem wyjaśniającym znaczną część zjawisk, zdarzeń oraz zagadnień otaczającej rzeczywistości. Obecna dekada, co pokazują badania, to okres wielkich przemian cywilizacyjnych, które dotyczą także Polski i całego społeczeństwa. Procesy cywilizacyjne, przyspieszone w ostatnich latach przez dwa znaczące wydarzenia: wejście do struktur europejskich oraz przemiany technologiczne i informatyczne, dodatkowo potęgują szybkość zachodzących przeobrażeń. Związane są również z szerszym zjawiskiem – globalizacją – która z kolei wpływa nie tylko na zjawiska gospodarcze, polityczne czy ekonomiczne, ale także kulturowe; te zaś nie pozostają bez znaczenia, szczególnie w kontekście zmiany postaw czy – ogólniej – orientacji wobec otaczającej rzeczywistości wśród młodzieży.

Celem artykułu jest ukazanie postaw młodzieży gimnazjalnej z Kościerzyny (województwo pomorskie), ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska zanikania więzi społecznych oraz wskazywanych zagrożeń społecznych. Wśród nich mieszczą się zachowania, postawy, odczucia, przemyślenia, a także zjawiska patologiczne sygnalizowane przez respondentów jako zachowania społecznie szkodliwe i destrukcyjne.

* Dr Paweł Bykowski, Wydział Zarządzania i Ekonomii Politechniki Gdańskiej.

Metodologia

Przeprowadzone w październiku 2009 roku badania o charakterze ilościowym wśród całej populacji uczniów szkół gimnazjalnych na terenie Kościerzyny umożliwiają stworzenie obrazu charakterystycznych dla niej zachowań w otaczającej rzeczywistości. Respondenci – uczniowie szkół gimnazjalnych, a więc osoby będące w szczególnym momencie swojego rozwoju – w wyniku przeprowadzonych badań ujawniają główne problemy nie tylko polskiej edukacji, lecz również lokalnego środowiska, domu rodzinnego oraz przestrzeni, w której na co dzień funkcjonują.

Przebadano wszystkich uczniów szkół gimnazjalnych znajdujących się na obszarze miasta Kościerzyna techniką ankietowania, z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego jako narzędzia badawczego.

Ankieta o wysokim stopniu standaryzacji składała się z 23 pytań: pytań zamkniętych, pytań rozstrzygających oraz pytań otwartych, dających możliwość pełnej wypowiedzi respondenta.

Zagrożenia oraz zjawisko więzi społecznych. Kapitał społeczny jako element rozwoju lokalnego

W świetle dokonanych analiz ustalono, iż badana młodzież wykazała silną orientację wobec otaczającej rzeczywistości kształtowaną przez pryzmat zagrożeń. Stanowią je takie zjawiska i odczucia, jak: rozpad więzi społecznych, towarzyszące temu obawy oraz lęki jako przejaw osobistych stanów, postaw, przeżyć, szczególnie nasilających się w okresie dorastania. Są one również wynikiem współczesnych procesów społecznych: zubożenia, emigracji, braku perspektyw, niskiego wykształcenia czy poczucia społecznego wyalienowania będącego skutkiem przekształceń społecznych i ekonomicznych ostatnich dwóch dekad.

Dobrze obrazują to wyniki uzyskane w formie odpowiedzi na pytania dotyczące postrzegania otaczającej rzeczywistości. Z tych odpowiedzi wyłaniają się przede wszystkim obawy związane z możliwością uzależnienia, zagrożenia agresją i przemocą w najbliższym otoczeniu, a także poczucie stagnacji, apatii, bierności czy podkreślonego wyżej poczucia wyalienowania.

Jak już wspomniano, zjawiskiem wskazywanym przez badaną młodzież jest także zanikanie więzi jako elementu łączącego mikrostruktury społeczne, takie jak rodzina, grupa rówieśnicza, lokalne środowisko oraz szkoła. Więzi społeczne, a więc pewnego rodzaju związki i zależności pomiędzy uczestnikami czy aktorami życia społecznego, są czynnikiem szczególnie istotnym w rzeczywistości społecznej okresu transformacji. Wielu obserwatorów życia społecznego sugeruje, iż wzrost zachowań i zjawisk społecznie niebezpiecznych, wyraźna demoralizacja ujawniająca się w niektórych środowiskach uwarunkowane są rozpadem tradycyjnych więzi łączących ludzi. Zaznaczyć trzeba, że wpływ na to mają nie

tylko zjawiska społecznie szkodliwe, źródeł należy szukać także w zmianie postaw, zachowań, działań oraz w przeobrażeniu hierarchii wartości i systemu normatywnego. Dotyczy to szczególnie środowiska nastolatków, a – być może – zwłaszcza młodzieży gimnazjalnej.

Oczywiście, niezwykle istotne jest, by więzi społeczne stanowiły element kreujący prawidłowe funkcjonowanie oraz odpowiednią organizację wszelkich mikro- i makrostruktur społecznych w obrębie rzeczywistości społecznej. Więzi społeczne – do niedawna jeden z fundamentalnych czynników w kontekście funkcjonowania zbiorowości ludzkich – ulegają szybkim przemianom. Tradycyjnie pojmowane więzi zastępowane są nowymi, zwłaszcza w odniesieniu do społeczeństwa ponowoczesnego¹. Przykładowo: o więziach społecznych w ujęciu heterotopologicznym pisze Maria Mendel. Wprowadzając podział na przestrzeń pierwotną oraz przestrzeń (z)modernizowaną, badaczka wyjaśnia, iż „[...] sieci relacji »rozgrywają się w przestrzeni pierwotnej, w jedni, jaką stanowią »ludzie-w-świecie«, chodzący, mówiący do siebie, wzajemnie na siebie spoglądający, istoczący się w jakimś ustawicznym ruchu, co dobrze wyraża nacechowane dynamizmem i przestrzennością Dasein, »jesteć«. To ludzie w miejscach, z których świat im się składa, zawsze ich miejscach, nieistniejących bez nich i tworzących ich zarazem. Pytanie o te sieci – po modernizmie – można uznać za bardzo ciekawe, szczególnie w warunkach zainteresowania społeczeństwem i edukacją [...]”².

Więź, będąca podstawą relacji w najbliższym środowisku wychowawczym³, jest czynnikiem, który powinien gwarantować, szczególnie młodym ludziom, poczucie istotności, ważności, bycia potrzebnym, a także traktowanie w kategoriach podmiotu społecznego. W obliczu zanikania więzi w rodzinie dążenie do realizacji tego postulatu powinny podejmować inne instytucje w lokalnym środowisku wychowawczym. Z całą pewnością olbrzymią rolę do odegrania ma wprowadzona i opisana przez Helenę Radlińską kategoria **sił społecznych**, jako „[...] zespół określonych czynników i wartości funkcjonujących w środowisku, w postaci jednostkowych lub zbiorowych, jawnych lub ukrytych uzdolnień wyrażających się w pozytywnym działaniu”⁴.

¹ Piszą o tym m.in. A. Giza-Poleszczuk, M. Marody, *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*, „Scholar”, Warszawa 2004.

² M. Mendel, *Spółczesność i rytuał. Heterotopia bezdomności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, ss. 29 oraz 33–34. Autorka następująco tłumaczy przywołane pojęcia: określenie „jesteć”, mające akcentować jestestwo w kondycji „bycia-w-świecie”, może stanowić artykulację w języku polskim znaczenia Heideggerowskiego *Dasein*.

³ Pojęcie niezwykle istotne dla pedagogiki społecznej, którym zajmowało się i zajmuje wielu przedstawicieli tej subdyscypliny, między innymi Helena Radlińska, definiując pojęcie **środowiska** jako zespół zjawisk społecznych, kulturowych oraz naturalnych, wśród których funkcjonuje dana jednostka przez dłuższy czas, a poprzez które kształtowane są jej osobowość, charakter, nawyki, patrz: W. Theiss, *Radlińska, „Wiedza Powszechna”*, Warszawa 1984, s. 67; S. Kowalski, *Szkola w środowisku*, Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1969, piszą o tym także S. Kawula, T. Pilch czy Z. Tyska.

⁴ Ibidem.

Wobec zjawiska częściowego zanikania więzi łączących grupy i instytucje społeczne pojawiają się zagrożenia. Badana młodzież wskazuje następujące kategorie:

Tabela 1. Wskazywane przez badaną młodzież problemy – w %

uzależnienie: alkohol, narkotyki	60,5
problemy z nauką, szkołą	34,5
agresja, przemoc na ulicy	30,0
obawy odnośnie do swojej przyszłości	19,0
problemy z brakiem zrozumienia w najbliższym środowisku	18,0
egoizm, indywidualizm, sobkostwo dorosłych oraz młodzieży	14,5
przemoc, agresja w rodzinie, domu	9,0
brak miejsc do spędzania wolnego czasu	7,0
pozostałe	3,0
nie wiem	36,0
brak zagrożeń	8,5

Źródło: badania własne.

Ponadto młodzież kościerska sygnalizuje obawy związane z możliwością uzależnień.

Na zadane w ankiecie pytanie: „Czy piłeś(-aś) już pod jakąkolwiek postacią alkoholu?” uzyskano następujące wyniki: 64 procent badanych odpowiedziało, iż miało w swoim życiu kontakt z alkoholem, przy czym nieznacznie częściej wypowiedzieli się tak chłopcy; odsetek respondentów wzrastał także z wiekiem; w klasach III zdecydowana większość badanych (ponad 85 procent) miało już kontakt z alkoholem.

Kolejne pytania związane ze spożywaniem alkoholu dotyczyły:

- wieku inicjacji alkoholowej,
- osób, które do spożywania namawiały,
- rodzaju spożywanego alkoholu oraz przyczyn spożywania.

Uzyskano następujące wyniki:

Tabela 2. Wiek inicjacji alkoholowej wśród uczniów szkół gimnazjalnych (odpowiedzi w %)

	do 10. roku życia	11–13 lat	14–16 lat
ogół badanych	19,0	57,1	23,9
dziewczeta	10,0	52,5	37,5
chłopcy	28,0	62,0	10,0

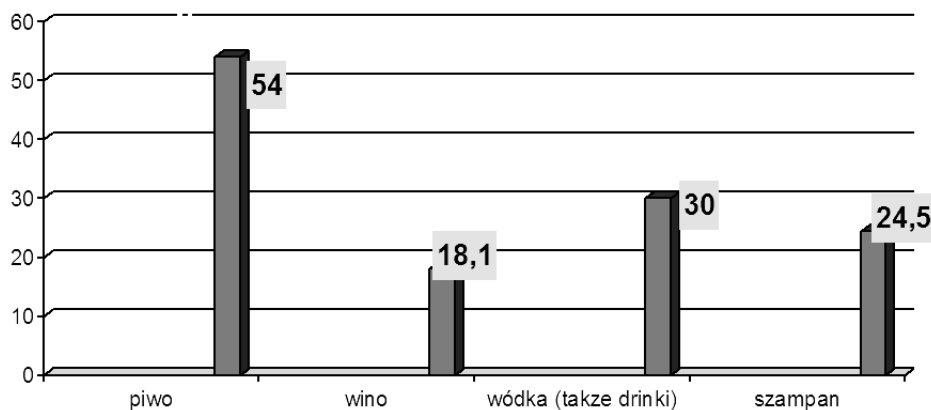
Źródło: badania własne.

Tabela 3. Osoby zachęcające do spożycia alkoholu – w %

koledzy	59,0
krewni/ dalsza rodzina	37,6
ojciec	10,6
matka	1,0
rodzeństwo	24,6

Źródło: badania własne.

Rysunek 1. Rodzaj spożywanego alkoholu – w %

Drugim elementem związanym z możliwością uzależnienia są narkotyki. Zadane zostało pytanie: „Czy kiedykolwiek zażywałeś narkotyki lub środki odurzające?”. Uzyskano następujące wyniki:

Tabela 4. Inicjacja narkotykowa wśród uczniów szkół gimnazjalnych, odpowiedzi na TAK – w %, ogólnie wszyscy respondenci oraz ze względu na zmienną płeć

	tak, brałem narkotyki
ogół badanych	4,6
mężczyźni	8,3
kobiety	1,0

Źródło: badania własne.

Tabela 5. Inicjacja narkotykowa ze względu na zmienną wiek – w %

do 10. roku życia	11–13 lat	14–16 lat
–	59,0	41,0

Źródło: badania własne.

Tabela 6. Rodzaj zażywanych narkotyków wśród uczniów szkół gimnazjalnych – w %

marihuana	46,0
amfetamina	35,0
haszysz	26,0
LSD	18,0
grzyby halucynogenne	9,0
klej butapren	8,0
inne	4,5

Źródło: badania własne.

Jak można odczytać z przedstawionych fragmentarycznych wyników badań, zjawisko zażywania narkotyków, w przeciwieństwie do spożywania alkoholu, nie występuje wśród badanej młodzieży na masową skalę. Do ich przyjmowania przyznają się przede wszystkim chłopcy; przy czym warty podkreślenia jest rodzaj zażywanych narkotyków – w dużym stopniu są to tak zwane narkotyki twarde: haszysz, amfetamina, LSD.

Ostatnim zjawiskiem, na które należy zwrócić uwagę w kontekście wskazywanych zagrożeń, są przemoc i agresja ujawniające się w najbliższym otoczeniu, jak również na terenie szkoły – z ich różnymi formami styka się prawie 70 procent badanych. Zachowania agresywne i wręcz gwałcące godność osoby ludzkiej stanowią realne i odczuwalne dla młodzieży zagrożenie. Dla większości są problemem, z którym młodzi ludzie z różną częstotliwością, w różnych miejscach oraz w różny sposób (formy przemocy) się stykają.

Badani uczniowie sygnalizują, iż przemoc w szczególny sposób doświadczają w najbliższej przestrzeni, w najbliższym środowisku: w szkole, na ulicy, podwórku czy w domu rodzinnym. Sprawcami agresji na terenie szkoły najczęściej są koledzy, w przypadku agresji pozaszkolnej to osoby zwykle określane jako nieznajomi lub „starsi”, lecz także przedstawiciele najbliższego kręgu rodzinnego. Zdecydowanie częściej formy agresji i przemocy wskazują dziewczynki.

Szczególnie niebezpieczna wydaje się przemoc na terenie szkoły – zjawisko to dotyka ponad połowy badanych. Jej sprawcami są przede wszystkim starsi koledzy, choć coraz częściej także starsze koleżanki.

Wyraźnie sygnalizowane są takie formy przemocy, jak bicie, kradzieże czy przemoc psychiczna, najczęściej wymienianą przez respondentów są natomiast wyzwiska.

Inne pytanie, które zadano ankietowanym uczniom, dotyczyło poczucia więzi z najbliższym środowiskiem – szkołą, domem rodzinnym, kolegami i znajomymi, miejscem zamieszkania. Większość badanych wykazała brak poczucia więzi ze szkołą oraz miejscem zamieszkania (miastem). Równocześnie przeprowadzone badania dowiodły średniego poziomu poczucia więzi z domem rodzinnym. Skon-

statować należy, iż jedynie więź z kolegami i znajomymi wskazana została przez większą część badanych – przez ponad 60 procent. Jednocześnie prawie 65 procent badanych nie wykazuje potrzeby więzi – ta część uważa, że „doskonale poradzi sobie sama”. Relacje z bliskimi są ważne, ale liczą się przede wszystkim interes jednostki oraz życie według indywidualnych planów i aspiracji.

Być może więzi nie zanikają, lecz ulegają pewnym przeobrażeniom, co jest związane z okresem ponowoczesności, a więc czasem zróżnicowania, w którym niewiele zjawisk, procesów czy sytuacji społecznych jest jasnych i jednoznacznych. Do takiego wniosku można dojść także dzięki prowadzonym badaniom jakościowym – między innymi wywiadam pogłębionym z nauczycielami i pedagogami szkolnymi. Zauważają oni, że tradycyjne więzi przeobrażają się w coś na kształt **więzi interesu i osiągnięcia danego celu** przez jednostki bądź grupy uczniów.

Więź jest tym czynnikiem, który reguluje funkcjonowanie zbiorowości i organizacji, w tym tak ważnej dla rozwoju młodego człowieka instytucji jak rodzina. Gdy czynnik ten ulega rozpadowi bądź zanika, rodzina jest narażona na proces dezorganizacji. Skutkiem tego może być jej rozpad, niestety coraz częściej obserwowany w Polsce.

Nauki społeczne, a zwłaszcza pedagogika społeczna, bacznie obserwują procesy socjalizacyjne, kreujące wszechstronny rozwój wychowawczy dzieci i młodzieży. W ich ramach często podkreśla się konieczność budowy odpowiednich warunków rozwojowych na gruncie szeroko pojmowanego środowiska wychowawczego.

Takie działanie prowadzić może do powstania szeroko rozumianego partnerstwa jako formy współpracy pomiędzy uczestnikami danego środowiska, dalej zaś może stać się podstawą narodzin relacji i interakcji, z czasem także więzi. Partnerstwo powoli staje się zjawiskiem i relacją coraz bardziej akceptowaną. Zmusza do tego między innymi zmieniające się otoczenie społeczne, kulturowe czy cywilizacyjne doby ponowoczesnej.

Jak pisze M. Mendel, obejmuje ono „[...] pewien wymiar ludzkiego współistnienia, definiuje się zwykle w bezpośrednim odniesieniu do powiązanych ze sobą w określonym działaniu osób, do charakteru tego związku [...]”⁵. Przedstawiając pojęcie **partnerstwa**, badaczka utwierdza czytelnika w przekonaniu, że ten szczególnie model współpracy może prowadzić do powstania relacji o charakterze więzi⁶.

Przykładem partnerstwa, na którego fundamencie może dojść do powstania silniejszych relacji, jest szeroko rozumiane partnerstwo szkoły, rodziców oraz środowiska lokalnego⁷. W tym układzie możliwe jest powstawanie więzi o charakterze lokalnym; poczucia identyfikacji z otaczającym środowiskiem, ze społecznością lokalną – **małą ojczyzną**.

⁵ M. Mendel, *Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000, s. 6.

⁶ Ibidem, s. 6–24.

⁷ Ibidem.

Tak pojmowane partnerstwo jest fundamentem rozwoju lokalnego w aspekcie wszystkich funkcjonujących lokalnie zbiorowości. M. Mendel twierdzi: „Powinno stać się gruntem dla rozwoju oryginalnych form współdziałania, wyznaczonych niepowtarzalnością kreujących je ludzi oraz specyfiką lokalnych społeczności”⁸.

Partnerstwo w celu podejmowania inicjatyw i przedsięwzięć zmierzających do realizacji przyjętych zadań jest działaniem nowatorskim, które od niedawna zaczyna w Polsce realizować się w praktyce. Chodzi o to, by angażując szkołę, rodziców, przedstawicieli władz lokalnych i samorządowych, inicjować projekty i programy szczególnie o charakterze edukacyjnym i wychowawczym, ze specjalnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży.

To niezwykle ważne z punktu widzenia nie tylko rozwoju ogólnego młodzieży, lecz również poczucia więzi ze środowiskiem lokalnym. Jak wyjaśnia cytowana już M. Mendel, główny postulat to „[...] demokratyzacja życia społecznego, dokonująca się wraz z legitymizacją uczestnictwa rodziców w edukacji dzieci oraz rozwijanie wspólnotowych więzi pomiędzy rodziną, szkołą i społecznością lokalną”⁹. Inny ważny dezyderat dotyczy kreowania podstaw budowania partnerstwa opartego na następujących kategoriach: realizacja praw dziecka, a także praw i obowiązków rodziców, jak też próba zwiększenia uczestnictwa rodziców w edukacji ich dzieci.

Więzi społeczne z punktu widzenia prawidłowego rozwoju dzieci i młodzieży pełnią niezwykle ważną rolę. Jak już zaznaczono, charakterystyczne dla okresu zmiany, w jakiej znajduje się polskie społeczeństwo, jest to, iż więzi ulegają częściowemu rozpadowi; z drugiej jednak strony podlegają one wyraźnym przeobrażeniom. Dotyczy to szczególnie młodego pokolenia.

Jak wynika z obserwacji życia społecznego, więzi w przypadku młodych ludzi nie zanikają, wchodzą jedynie w nową jakość wyznaczoną najprawdopodobniej przez ujęcie ich z jednej strony jako kontakty, relacje rzeczowe i celowe, z drugiej – jako relacje oraz stosunki partnerskie. O takim ujęciu więzi pisze Zygmunt Bauman, wskazując, iż w ponowoczesnej rzeczywistości nie stanowią one pewnego rodzaju zadania do wykonania dla każdego człowieka, ale bardziej towar konsumpcyjny¹⁰. Według Z. Baumana więzi, podobnie jak każdy towar konsumpcyjny, są czymś, co dać ma natychmiastową satysfakcję: tu i teraz, bez szczególnego zagłębiania się, bez szczególnej refleksji, bez emocji. W przypadku, gdy człowiek zmęczy się, tak pojmowaną więź odrzuca i zamienia na inną¹¹.

⁸ M. Mendel, *Rodzice w szkole. Program budowania partnerstwa: rodzina, szkoła, gmina*, [w:] *W poszukiwaniu partnerstwa rodziny, szkoły i gminy*, pod red. M. Mendel., Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002, s. 26.

⁹ Ibidem, s. 17.

¹⁰ Patrz: Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, przekł. T. Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006, s. 248–255.

¹¹ Ibidem, s. 254.

Takie ujęcie zjawiska więzi społecznych narzuca szeroko rozumiana transformacja polskiego społeczeństwa, zmiana systemowa, która zachodzi we wszystkich dziedzinach życia społecznego, jak również filozofia czy idee związane z okresem postmodernizmu.

Wobec obecnej sytuacji, w której istnieje realne zagrożenie dezorganizacją i częściową anomią struktur społecznych, należy podnieść konieczność prowadzenia działań w zakresie rozległej profilaktyki oraz zabezpieczania młodzieży przed wpływem zjawisk społecznie szkodliwych. Działania te powinny opierać się między innymi na następujących elementach:

- stałej współpracy z rodziną ucznia, z wykorzystaniem odpowiednich form komunikacji;
- stałej profilaktyce nikotynowej, alkoholowej i narkotykowej;
- zdecydowanej reakcji szkoły na sygnały agresji;
- organizacji dodatkowych zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych: otwartych, ciekawych i angażujących;
- stworzeniu systemu motywacyjnego za dobre zachowania oraz promującego zachowania zgodne z przyjętymi normami;
- objęciu uczniów mających lub sprawiających trudności w realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego różnymi formami pomocy: współpraca z nauczycielem zajęć wyrównawczych, zajęcia w świetlicy szkolnej;
- odpowiedniej terapii pedagogicznej dla uczniów z dysfunkcjami rozwojowymi i niepowodzeniami szkolnymi, które mogą być przyczyną poważnych zaburzeń zachowania;
- działaniach edukacyjnych dla rodziców;
- tworzeniu w lokalnym środowisku form kapitału społecznego na gruncie współdziałania oraz więzi społecznych.

Wydaje się, że w procesie budowania postaw młodzieży gimnazjalnej należy wykorzystać wszelkie **siły społeczne**, w rozumieniu, jakie nadała im Helena Radlińska¹². Badaczka używała pojęcia sił społecznych w znaczeniu „[...] zespołu określonych czynników i wartości funkcjonujących w środowisku, w postaci jednostkowych lub zbiorowych, jawnych lub ukrytych uzdolnień wyrażających się w pozytywnym działaniu”¹³. Siły społeczne (siły ludzkie, siły działające) stanowią określoną dynamikę, gotowość do przeobrażania rzeczywistości oraz budowania nowych, lepszych warunków, zwłaszcza lokalnego bycia. Siły społeczne odpowiedzialne są także za budowę kapitału społecznego – zjawiska niezwykle ważnego dla prawidłowego funkcjonowania lokalnego społeczeństwa.

¹² Pojęciem tym posługiwali się również inni pedagodzy społeczni, na przykład Aleksander Kamiński, Irena Lepalczyk, a także przedstawiciele nauk społecznych, na przykład socjologii – na czele z Florianem Znanieckim czy Józefem Chałasińskim.

¹³ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1961, cyt. za: A. Olubiński, *Siły społeczne jako kluczowa kategoria pedagogiki społecznej*, [w:] *Pedagogika społeczna*, red. I. Lepalczyk, T. Pilch, PWN, Warszawa 1998, s. 163.

Pojęcie kapitału społecznego jest dla mikrostruktur fundamentalne. Oznacza, iż ludzie umieją nawiązywać ze sobą różnorodne relacje i budować na tej podstawie współdziałanie. Społeczeństwo, które umie się zorganizować, może osiągnąć więcej.

Innym aspektem tego samego zjawiska jest zaufanie, zarówno ludzi do siebie nawzajem, jak i do instytucji rynkowych i publicznych. Pozwala ona na stworzenie prawidłowo funkcjonujących organizacji, takich jak szkoła. Zaufanie powinno także prowadzić do powstawania silniejszych więzi pomiędzy wszystkimi uczestnikami życia społecznego.

Proces tworzenia tego rodzaju kapitału przebiega dzięki zmianom więzi łączących podmioty – uczestników czy członków danej grupy czy instytucji. Subtelne cechy kapitału społecznego sprawiają, że może być on określony przez swoją funkcję: jest to rodzaj struktury społecznej, która ułatwia funkcjonowanie jednostkom działającym w jej obrębie.

W kontekście tworzenia kapitału społecznego jako elementu między innymi odpowiedzialnego za tworzenie więzi widać szerokie pole do działania, na przykład poprzez koncepcję aktywizacji wychowawczej środowiska oraz pracy socjalnej w środowisku. Tak więc społeczne ujęcie dynamiki sił społecznych wskutek ich „wyzwalania” przeradza się w formułę kształtowania samodzielnych i aktywnych postaw wobec świata. Wiesław Theiss podkreśla przy tym szczególną moc oddolnych inicjatyw społecznych, dzięki którym środowiska lokalne zyskują potencjał do samodzielnego zaspokajania własnych potrzeb, przeobrażania i ulepszania, a także ożywiania, integrowania i demokratyzowania istniejących warunków¹⁴.

Kluczowe wydaje się też wspomniane wcześniej pojęcie partnerstwa szkoły, rodziny i gminy, które powinno kreować na przykład konkretne działania profilaktyczne i edukacyjne nie tylko dla dzieci, ale także dla dorosłych.

Działania podejmowane w ramach oddolnych inicjatyw społecznych metodą „organizowania społeczności lokalnej”, zwłaszcza teraz, w okresie transformacji i modernizacji, w okresie szybkich przeobrażeń cywilizacyjnych, mogą kształtować u młodych ludzi odruchy samodzielnej i aktywnej postawy wobec świata¹⁵. W ten sposób **mała ojczyzna** jawić się zaczyna jako środowisko wychowawcze i socjalizujące, które w dziedzinie profilaktyki ma szczególnie wiele do powiedzenia. Lokalna społeczność musi brać na siebie ciężar prowadzenia działań na przykład profilaktycznych. Zespolenie wysiłków różnych instytucji i wielu osób może przynieść oczekiwany skutek. Efekt synergii jest tu szczególnie pożądanym. Dzięki temu tworzą się nowe więzi, powstaje lokalny kapitał społeczny.

¹⁴ W. Theiss, *Mała ojczyzna: perspektywa edukacyjno-utilitytarna*, [w:] *Mała ojczyzna. Kultura. Edukacja. Rozwój lokalny*, red. nauk. W. Theiss, „Żak”, Warszawa 2001, s. 13–14.

¹⁵ Ibidem, s. 14.

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu było zarysowanie zasadniczej orientacji wobec otaczającej rzeczywistości wśród badanej młodzieży gimnazjalnej z Kościerzyny jak również opis tej orientacji. Jest nią poczucie realnego zagrożenia i obaw związanych z uzależnieniami. Dodatkowo pojawia się niebezpieczne zjawisko zanikania tradycyjnie rozumianych więzi społecznych.

Młody wiek badanej grupy oraz szczególnie tu okres adolescencji, charakteryzujący się częstą zmianą postaw, opinii czy orientacji, powoduje, iż zarysowane zagrożenia powinny być objęte nie tylko szczególną obserwacją, ale i działaniem. To zadanie powinno być postawione wielu środowiskom, poczynając od rodziny, poprzez szkołę, a kończąc na organizacjach społecznych oraz gminie. Na zasadzie oddolnej współpracy i partnerstwa można osiągnąć więcej aniżeli działając w pojedynkę. Dzięki temu powstaje szansa na stworzenie nowego rodzaju więzi, powstaje również kapitał społeczny – fundament aktywnego i świadomego społeczeństwa.

Bibliografia

- Bauman Z., *Płynna nowoczesność*, przekł. T. Kunz, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2006.
- Giza-Poleszczuk A., Marody M., *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*, „Scholar”, Warszawa 2004.
- Kowalski S., *Szkoła w środowisku*, Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1969.
- Mendel M., *Spółeczeństwo i rytuał. Heterotopia bezdomności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007.
- Mendel M., *Partnerstwo rodziny, szkoły i gminy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2000.
- Mendel M., *Rodzice w szkole. Program budowania partnerstwa: rodzina, szkoła, gmina*, [w:] *W poszukiwaniu partnerstwa rodziny, szkoły i gminy*, pod red. M. Mendel, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2002.
- Radlińska H., *Pedagogika społeczna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1961.
- Theiss W., *Radlińska*, „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1984.
- Theiss W., *Mała ojczyzna: perspektywa edukacyjno-utilityarna*, [w:] *Mała ojczyzna. Kultura. Edukacja. Rozwój lokalny*, red. nauk. W. Theiss, „Żak”, Warszawa 2001.

Summary

Junior high school youth in the era of civilizational change – the problem of social bonds and threats to their development

In the era of rapid civilizational changes in Poland and in the world, youth's approaches and attitudes towards reality change. The aim of this article is to show attitudes expressed by junior high-school youth from the town of Kościerzyna (Pomerania region) on the basis of the author's research, in particular occurrences of disappearing social bonds and social threats that the youngsters recognize, including alcohol and drug addiction.